

Ostrowska, Teresa

"Nowotwory w świetle prac badawczych lekarzy polskich od schyłku wieku XIX do 1939 r.", Jerzy Supady, Łódź 2004 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 50/1, 238-241

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

że recenzowana książka jest ważną źródłową i praktyczną pozycją nie tylko dla osób związanych ze środowiskiem poznańskich farmaceutów, ale i dla historyków nauki zainteresowanych rozwojem nauczania farmacji w Polsce.

Przypisy

¹ B. Kuźnicka: *Ewolucja nauczania farmacji w Polsce w latach 1783–1930*. Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, s. 90–95.

² W.W. Głowacki: *Założenie poznańskiego Studium Farmaceutycznego i niektóre charakterystyczne cechy jego rozwoju*. „Farmacja Polska” T. 9: 1969 s. 759–767.

³ L. Krówczyński: *Nauczanie farmacji. Farmaceutyczne ośrodki akademickie*. W: *Dzieje nauk farmaceutycznych w Polsce*. Por redakcją Z. Jerzmanowskiej i B. Kuźnickiej. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986 s. 217–218.

Anna Trojanowska
Instytut Historii Nauki PAN
Warszawa

Jerzy Supady: *Nowotwory w świetle prac badawczych lekarzy polskich od schyłku wieku XIX do 1939 r.* Łódź 2004 Wydawnictwo ADI, 8°, 214 s., ilustr.

Książka ta mogłaby pretendować do miana zarysu dziejów polskiej myśli onkologicznej do 1939 r. Autor, z wykształcenia lekarz i historyk, tematyką onkologiczną interesuje się od lat, a od 1978 r. ogłasza w formie artykułów i druków zwartych fragmentaryczne prace dotyczące tych zagadnień. Bazą źródłową były artykuły publikowane w polskich i obcych czasopismach medycznych, książki i nieliczne opracowania. Dokonał selekcji materiału i ustalił plan publikacji, co było tym trudniejsze, że do tej pory nie było wzorców na temat rozwoju naukowych osiągnięć onkologii w skali kraju. Jego monografia ma zatem charakter pionierski.

Jego rozważania objęły pod względem historycznym okres niewoli i okres niepodległości Polski; pod względem geograficznym zaś – Królestwo Polskie oraz inne tereny zaboru rosyjskiego, częściowo ziemie zaboru austriackiego – Galicję, a następnie obszary odrodzonego państwa polskiego. Porównawczo sięgał do przykładów z ziem polskich w skali trójzaborowej i państw europejskich.

W rozważaniach swych stosował przede wszystkim metodę opisową, a także porównawczą i statystyczną.

Uwaga Autora skupiła się na dwóch kwestiach: badaniach statystycznych i pracach doświadczalnych.

Monografia obejmuje Wstęp (Jerzy Supady), Część I. *Badania statystyczne lekarzy polskich na temat występowania i przyczyn nowotworów złośliwych*, Część II. *Badania lekarzy polskich nad etiologią, patogenezą, patologią, transplantologią, diagnostyką i terapią chorób nowotworowych*. Po każdej z tych części następują *Przypisy*. Następnie *Bibliografia* obejmująca I. *Źródła drukowane* (publikacje w polskim, niemieckim, francuskim i angielskim języku) i II. *Opracowania i artykuły*. Ponadto *Spis tabel* (36 pozycji), *Spis fotografii* (4 pozycje) i *Indeks nazwisk*.

Badania statystyczne zostały tu podzielone na 1. *Badania ankietowe*, 2. *Statystyki oparte na materiałach sekcyjnych* i 3. *Statystyki oparte na urzędowych źródłach informacji*. Pierwsza europejska ankieta na temat etiologii i występowania raka na terenie Niemiec i Holandii została przeprowadzona w 1900 r., pierwsza polska ankieta została rozesłana w 1903 r., następne – w 1907 r., 1924 r. i 1930 r. Wyniki badań ankietowych wskazywały na stały wzrost zachorowalności i umieralności na raka, były też szeroko omawiane w prasie lekarskiej. Trzeba tu dodać, że twórcy pierwszej polskiej ankiety, lekarze łódzcy: Stanisław Serkowski i Józef Maybaum, byli nie tylko prekursorami ankietowych badań statystycznych nad rakiem na ziemiach polskich, ale także jednymi z pierwszych badaczy w tym zakresie w Europie. Wyniki badań ankietowych, badań statystycznych, opartych na materiałach sekcyjnych i badań statystycznych, opartych na urzędowych źródłach informacji zostały szczegółowo przedstawione i omówione w niniejszej monografii.

Wspomniane wyniki badań były impulsem dla uczonych do podjęcia dalszych ukierunkowanych poszukiwań. Zostały one zaprezentowane w ramach 10 rozdziałów w Części II monografii. Poszukiwania te szły głównie w kierunku wyjaśnienia etiologii, patologii, diagnostyki i terapii nowotworów.

Wysuwano zatem teorie o miejscowym i o pasożytniczym pochodzeniu zmian nowotworowych oraz o znaczeniu zmian biochemicznych, urazów, bodźców mechanicznych („drażnienia”), wpływie hormonów, witamin i odżywiania na powstawanie i rozwój nowotworów. Leon Karwacki poszukiwał mikroorganizmów w zmianach nowotworowych, Albert Adamkiewicz zaś wysuwał teorię jakoby nowotwory produkowały „jad”, a komórki nowotworowe były pierwotniakami wytwarzającymi substancje toksyczne. Julian Steinhaus natomiast w swych pracach wykluczał możliwość istnienia wewnątrzkomórkowych pasożytów rakotwórczych.

Próby przeszczepiania nowotworów podejmowano w Europie nawet w końcu XVIII wieku. Badacze polscy rozpoczęli je w latach 80. XIX wieku, a w XX wieku prowadzili je m.in. Adam Wrzosek, Gustaw Nowotny, Bronisław Bartkiewicz, Marian Płonski, Kazimierz Pelczar, Zygmunt Zakrzewski i Ludwik Gross (Paryż).

W zakresie serologii nowotworów szczególnie duże zasługi położył Ludwik Hirsfeld ze współpracownikami, w wyniku czego zasłynął w Polsce i za granicą.

Badania nad rakotwórczym działaniem smoły pogazowej i węglowodorów pierścieniowych prowadzili m.in. Ludwik Paszkiewicz, Tadeusz Browicz i Stanisław Ciechanowski.

Wpływ gruczołów dokrewnych na powstawanie nowotworów badał m.in. Julian Zweibaum; wpływ układu nerwowego, a konkretnie wpływ układu współczulnego – m.in. Marian Eiger i Edward Czarniecki; wpływ składników pokarmowych – m.in. Józef Jaworski i W. Kraszewski, wpływ czynników rasowych, konstytucyjnych, dziedziczności i wieku biologicznego – m.in. Eugenia Stołyhkowa, Włodzimierz Nielipiński, Stefan Sterling-Okuniewski i Konrad Kosieradzki.

W zakresie diagnostyki dużą uwagę przywiązywano do serodiagnostyki. Prace na ten temat ogłaszali m.in. Stefan Sterling-Okuniewski, Ludwik Hirszfeld ze współpracownikami i Aleksander Oszaeki. Metoda ta jednak w okresie przed II wojną światową nie znalazła szerszego praktycznego zastosowania. Radiodiagnostykę przeważnie łączono z problemem radioterapii i to postępowanie oparto się próbie czasu.

W zakresie terapii stosowano wiele metod. Lecząco operacyjnie i nieoperacyjnie. Przy leczeniu nieoperacyjnym stosowano środki tzw. wewnętrzne podawane doustnie lub w iniekcjach i środki zewnętrzne. Wśród tych ostatnich były m.in. promienie słoneczne, prąd elektryczny, niska i wysoka temperatura, promienie X i promieniotwórczość naturalna. Promieniotwórczość w leczeniu raka po raz pierwszy zastosował Thayer w 1879 r. Podejmowano też próby leczenia nowotworów chemo-, organo- i dietoterapią.

Autor stwierdził masowy udział polskich lekarzy w badaniach nad rakiem. Utrzymywali oni ożywione kontakty z ośrodkami zagranicznymi, głównie w Niemczech i Francji; publikowali prace w wydawnictwach zachodnich; dali swój wkład do ogólnoświatowego dorobku naukowego w zakresie onkologii. Szczególnie cenione były prace Ludwika Hirszfelda i Ludwika Grossa. Wartościując wkład polskich lekarzy do nauki światowej trzeba też mieć na uwadze trudne warunki polityczno-ekonomiczno-społeczne, w jakich przyszło im działać. W wyniku tego wkład ich trzeba uznać za ogromny.

Ogromny też jest wkład pracy Jerzego Supady'ego przy pisaniu tej monografii. Powtórzmy! Zebrał On obszerne piśmiennictwo polsko- i obcojęzyczne; dokonał jego selekcji; wyeksponował problemy, którymi należy się zająć; ustalił plan pracy, którą wykonał na terenie dotychczas niezbadanym w naszym kraju i która odpowiada wymogom stawianym pracom medycznym i historycznym; na koniec ją napisał. Można jedynie wysunąć zastrzeżenia, że Autor często opuszczał imiona badaczy. Nie podał ich nawet przy tak znanych uczonych jak np. Cohnheim, Ehrlich, Finsen, Löffler, Wasserman czy Zeiss.

Autor pisze zwięźle, rzeczowo, szczegółowo. Korekta jest staranna. Publikacja ma twardą oprawę w brązowym kolorze. Na wiśniowej obwolucie znajduje się fotografia Stefana Sterlinga-Okuniewskiego, sekretarza Polskiego Komitetu

do Zwalczania Raka (1821–1934), pierwszego redaktora „Biuletynu Polskiego Komitetu do Zwalczania Raka” i czasopisma „Nowotwory” (1923–1934), a na ostatniej karcie obwoluty: fotografia i nota biograficzna Autora.

Historyków nauki zainteresuje metoda opracowania książki, historyków nauk przyrodniczych zaś – również tematyka.

Teresa Ostrowska
Warszawa

O chirurgii polskiej końca XIX wieku. Pod redakcją Wojciecha Noszczyka. Warszawa 2001 Fundacja Polski Przegląd Chirurgiczny, 8°, 544 s., ilustr.

Powstanie tej książki zawdzięczamy prof. Wojciechowi Noszczykowi, jej inicjatorowi i redaktorowi, który już uprzednio waleśnie zasłużył się dla historii nauki spełniając te same zadania przy tworzeniu cennego dzieła pt. *Zarys dziejów chirurgii polskiej* (Warszawa 1989), a jeszcze wcześniej występując w 1987 r. z wnioskiem wysuniętym na forum Zarządu Głównego Towarzystwa Chirurgów Polskich o założenie Archiwum Chirurgii Polskiej.

Zadaniem obecnej publikacji jest pokazanie w opinii naocznych świadków możliwie pełnego obrazu współczesnej chirurgii polskiej i wykazanie w jakim stopniu nadaża ona za chirurgią światową. Termin ukazania się zaplanowanej książki ustalono na okres przed 60. Jubileuszowym Zjazdem Towarzystwa Chirurgów Polskich, a więc nie później niż jesienią 2001 r.

Książkę pisało 78 autorów, wybitnych specjalistów, przedstawicieli chirurgii, innych dyscyplin zabiegowych, mikrobiologii, gastroenterologii, hepatologii i żywienia, dydaktyki medycznej i nauk prawnych. Wszystkie rozdziały publikacji, w liczbie 42, zostały zrecenzowane, niektóre uzupełnione. Toteż większość ich jest pióra kilku autorów.

Książkę poprzedza wykaz autorów z podaniem ich zakładu pracy, *Przedmowa* (Wojciech Noszczyk), dwa rozdziały o aspektach prawnych zawodu chirurga i rozdział o nauczaniu chirurgii (kształcenie akademickie i studia przeddyplomowe, studia podyplomowe i kształcenie ustawiczne, samokształcenie w ramach kształcenia ustawicznego, kształcenie chirurgów w Polsce i na świecie), po tym następuje 39 rozdziałów, poświęconych poszczególnym dyscyplinom, subdyscyplinom i podsubdyscyplinom zabiegowym. W każdym rozdziale autorzy starali się podać rys historyczny, towarzystwa naukowe, wydawnictwa, współpracę międzynarodową, specjalizacje, kadry, najczęściej leczone choroby, metody diagnostyczne, rodzaj przeprowadzanych zabiegów, wskazania do operacji, stan obecny i perspektywy. Każdy rozdział jest zaopatrzone w piśmiennictwo i czarno-białe fotografie autorów.